

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 72 (2023), s. 287-304.

Geliş/Received: 30.08.2023

Kabul/Accepted: 13.09.2023

DOI: 10.46955/ankuayd.1352693

(Araştırma Makalesi/Research Article)

ATATÜRK DÖNEMİNDE MİLLİ BAYRAM KUTLAMALARINDA SİNEMA: ANKARA ÖRNEĞİ

CINEMA IN NATIONAL DAY CELEBRATIONS IN THE PERIOD OF ATATURK: THE CASE OF ANKARA

MERYEM ORAKÇI*

ÖZ

Atatürk döneminde önem verilen ve gelişmesi istenen alanlardan biri sinema olmuş ve sinema yeni rejimin ve devrimlerin yerleştirilmesinin bir aracı olarak görülmüştür. Film izleyicisi olmak için okuma yazma bilmek gerekmemesi, eğitimsiz kitlelere de ulaşabilmesi sinemayı ön plana çıkarmıştır. Diğer yandan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde Milli Mücadele'nin önemli dönüm noktaları milli bayram olarak kabul edilmiş ve bu bayramların kutlanması birçok yönden bir fırsat olarak görülmüştür. Milli bayramlarda ortak acılardan geçildiği ve ortak bir mücadele yürütüldüğü vurgulanarak, milli birlik ve beraberlik hissini yerleşmesi istenmiştir. Yine bu günler vesilesiyle halkın kaynaşması ve bayramların her kesim tarafından benimsenmesi hedeflenmiştir. Başkent Ankara'da büyük kutlama törenlerinin organize edildiği Atatürk döneminde, imkanlar dahilinde sinema da kutlama programlarına dahil edilmiştir. Özellikle Millî Mücadele dönemine, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişimine yönelik çekilen sayılı filmin, bayramlarda daha kalabalık bir kitleye ulaşması istenmiştir. Bu amaç özellikle Ankara Halkevinin sinema faaliyetiyle hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada milli bayram kutlamalarında; Ankara sinemaları ve Halkevinde gösterilen filmler ve hazırlanan özel programların yanı sıra kutlamaların filme alınması gibi farklı yönlerden sinemanın rolü ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Atatürk Dönemi, Halkevi, Milli Bayram, Sinema.

ABSTRACT

Cinema was one of the areas that were given importance and wanted to be developed during the Atatürk period, and cinema was seen as a tool for the establishment of the new regime and revolutions. The fact that it is not necessary to know how to read and write to be a movie audience and that it can reach uneducated audiences has brought cinema to the fore. On the other hand, in the Republic of Turkey, which was established after the War of Independence, the important turning points of the National Struggle were accepted as national holidays and the celebration of these holidays was seen as an opportunity in many ways. It was emphasized that common pains were passed and a common struggle was carried out during national holidays, and the feeling of national unity and solidarity was desired to be established. Again, on the occasion of these days, it is aimed to bring people from all classes together and to adopt the holidays by all classes. During the Atatürk period, when great celebration ceremonies were organized in the capital Ankara, cinema was included in the celebration programs within the possibilities. Particularly during the National Struggle period and the development of the Republic of Turkey, it was requested that the limited number of films made reach a larger audience during the holidays. This aim has been tried to be realized especially with the cinema activity of Ankara People's House. In this study, the role of cinema in different aspects such as the films shown in Ankara cinemas and the People's House and the special programs prepared in the national holiday celebrations, as well as the filming of the celebrations, are discussed.

Keywords: Ankara, Atatürk Period, Cinema, National Holiday, People's House.

* Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, orakci@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2264-6032.

Extended Abstract

The concept of National Holiday was born with the concepts of nationalism and nation state. Holidays, which are intended to keep national consciousness and common memory alive, gave their first examples during the Second Constitutional Period. In the period of the Republic of Turkey, which was established after the National Struggle, a new historical and national consciousness was born. National holidays played an important role in feeding this consciousness, and 19 May, 23 April, 30 August and 29 October, which were the turning points of the War of Independence, were accepted as national holidays. Great celebrations were organized to make these days happen with enthusiasm and with the participation of people from all social classes.

On the other hand, cinema, which is seen as a means of entertainment, was accepted as an effective way to educate the public and place the revolutions made during the Atatürk period. The fact that it is not necessary to know how to read and write to be a cinema audience has brought cinema to the fore, and cinema has been seen as an effective tool in reaching people who are past school age. In this direction, cinema was also used in national holidays where people from all social classes came together. It is aimed to raise the national feelings of the people with the films about the War of Independence or the works that the young republic has accomplished in a short time.

In this study, the role of cinema in the national holiday celebrations in the Atatürk period will be discussed. Since the ceremonies attended by state officials and foreign guests, especially President Atatürk, were held in the capital Ankara, the celebrations in Ankara were larger than in other cities. Cinema was also included in the detailed programs from time to time. Even from this period, the tradition of making the cinema a part of the celebrations on national holidays has emerged. Movies with the phrase "in honor of the feast" were shown in Ankara cinemas, and the cinemas started to make special holiday programs. Especially after the forming of the Ankara People's House, the free and open-air screenings reached large audiences.

At the same time, the celebrations in Ankara were filmed in some years. At this point, Ankara People's House has undertaken an important task. Ankara People's House, which was the central People's House because it was in the capital, made cinema studies and primarily screened the national holidays in Ankara. Films shot in Anatolia were shown in People's Houses in order to convey the message of how strong and developed the Republic of Turkey was all over the country. Cooperation has also been made with foreign filmmakers to produce more professional films that show Turkey's development and the point it has reached. In the study, two films shot jointly with Soviet filmmakers were mentioned and these films were again brought to the public during national holidays.

However, despite being the capital city, Ankara was behind Istanbul in terms of movie theater and technical facilities. In Ankara, where there were only two cinemas and People's House cinema, the desired level of efficiency could not be obtained from the cinema. However, despite all the inadequacies, cinema has managed to turn into a celebration practice.

In our study, research works dealing with cinema studies during the Atatürk period and annual activity booklets of the People's House, including cinema data, were used. Certainly, the press of the period, which conveyed the programs of the movie theaters and the holiday celebrations in a lively way, was the most important source.

Giriş

Milli bayramlar, Fransız ihtilaliyle birlikte doğmuş, ihtilalin gerçekleştiği gün 14 Temmuz 1790'dan itibaren kutlanmıştır.¹ Bu bayram, Fransız İhtilalinin etkisiyle parçalanan imparatorluklardan doğan ulus devletler için bir emsal teşkil etmiştir. Ortak geçmişi, bağımsızlık mücadelesini milletin hafızasında canlı tutmak için, her ulus devlette, tarihin dönüm noktaları milli bayram olarak kutlanmaya başlamıştır. Sadece bir zümreye değil, milletin tümüne ait olan milli bayramlar, milletin ortak hafızasını canlandırarak milli birlik ve beraberliğin oluşmasını besleyen önemli unsurlardan biri olarak görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde kabul edilen ilk milli bayram 23 Temmuz 1908'de (10 Temmuz 1324) ilan edilen II. Meşrutiyet olmuştur. Bu olaydan birkaç ay sonra bayram olarak kutlanması mecliste gündeme gelmiştir. Görüşmeler sonucunda, 5 Temmuz 1909'da "Her Sene 10 Temmuz tarihinin Ayad-ı Resmiye-i Osmaniyeden Addine Dair Kanun" hazırlanmış ve 1909'dan itibaren II. Meşrutiyetin ilan edildiği 10 Temmuz günü milli bayram kabul edilmiştir.² Bu bayramla birlikte, Osmanlı Devleti'nde milli bayram olgusu doğmuş, resmi dairelerin tatil olması ve bayraklarla donatılması, gece aydınlatma yapılması gibi kutlama pratikleri ilk defa ortaya çıkmıştır.³

Osmanlı'da başlayan milli bayram geleneği Cumhuriyet döneminde de devam etmiş, hatta üniter yapıda bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçek anlamını bulmuştur.⁴ Millî Mücadelenin dönüm noktaları, Cumhuriyetin ilk yıllarında meclis tarafından milli bayram kabul edilerek kutlanmaya başlamıştır. Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan tarihi, diğerlerinden farklı olarak henüz Milli Mücadele devam ederken, 23 Nisan 1921'de milli bayram olmuştur.⁵ 23 Nisan'ın bir çocuk bayramına dönüşmesi Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin faaliyetleri sonucu gerçekleşmiştir. 23 Nisan'daki kutlamalarda savaşta ebeveynlerini kaybetmiş kimsesiz çocuklar için yardım toplanmış ve çocuklar tarafından cemiyet yararına satış yapılmıştır. Çocukların ön plana çıkması üzerine 23 Nisan, 1925 yılında "Çocuk Günü", 1926'dan itibaren ise "Çocuk Bayramı" olarak adlandırılmıştır.⁶ 1929'da "Çocuk Haftası" adıyla çeşitli etkinliklerle 23-29 Nisan arasında kutlanmıştır.⁷ 27 Mayıs 1935 tarihinde kabul edilen "Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkında Kanun" ile 22 Nisan öğleden sonra ve 23 Nisan günü "Ulusal Egemenlik Bayramı" adını almıştır.⁸

Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği 30 Ağustos 1922'de gerçekleşen Başkomutan Meydan Muharebesi, ilk olarak iki yıl sonra 30 Ağustos 1924'te kutlanmıştır.⁹ Dolayısıyla önce gayri resmi olarak kutlanan 30 Ağustos tarihi, 1 Nisan 1926'da çıkarılan kanunla "Zafer Bayramı" kabul edilmiştir.¹⁰ Diğer yandan 1925 yılında kurulan Tayyare Cemiyeti, 30 Ağustos'u takip eden 31 Ağustos gününü "Tayyare Bayramı" kabul etmiştir. Ancak yapılan değişikliklerle savaş uçaklarının önemini topluma anlatmak ve tanıtmak için Zafer Bayramı ile aynı gün kutlanmaya başlamıştır. Bundan dolayı 30 Ağustos "Zafer ve Tayyare Bayramı" olarak adlandırılmıştır. Fakat

¹ Ahmet İlyas, "Yerel Basına Göre 1935-1950 Yılları Arasında Urfa'da Mahalli ve Milli Bayram Kutlamaları", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı: 16, Güz 2018, 202.

² Bengül Salman Polat, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara: 2007, 28. Aynı günlerde mecliste Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun da kutlanması tartışılmış ancak resmi olarak bayram kabul edilmemiştir. Buna rağmen 1913 yılından itibaren Türk Ocağı ve aydınlar öncülüğünde 30 Aralık tarihi İstiklal-i Osmani olarak kutlanmaya başlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Uzun, "Türk Yurdu'nda 1913 Yılı İstiklal-i Osmani Günü Kutlamaları", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:1 (Mart 2009), 128-141.

³ Filiz Çolak, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusan'da Milli Bayram Tartışmaları", *Osmanlı İstanbul'u V- V. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri*, Editörler: Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürcan, İstanbul: 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, 2018, 803.

⁴ Kadri Unat, "Türk Devrimi'nin Görsel Sunumu: Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Afişleri", *13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Tarih Araştırmaları*, Ed. Nevim Tüzün, Ankara: İKSAD Yayınevi, 2021, 215-217.

⁵ Salman Polat, *Milli Bayram Olgusu*, 41.

⁶ Mücahit Özçelik, "23 Nisan Çocuk Bayramı'nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları", *Gazi Akademik Bakış*, Yıl: 2011, Cilt:5, Sayı: 9, 266.

⁷ Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyet Türkiyesi'nin İlk Çocuk Haftası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 75, Yıl: 2009, 472.

⁸ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc015/kanuntbmmc015/kanuntbmmc01502739.pdf (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023.)

⁹ İlk kutlamada Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanımla birlikte katıldığı büyük bir program yapılmış ve Meçhul Asker Abidesi ve heykelinin temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Burhan Sayılır, "30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl: 12, Sayı: 16, Bahar 2014, 89-114.

¹⁰ Vehbi Tanfer, "Atatürk'ün Türk Milleti'ne Armağan Ettiği Bayramlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 39, Kasım 1997, 1050.

1935 yılında kabul edilen “Ulusal Bayramlar ve Genel Tatiller Hakkında Kanun” içerisinde 30 Ağustos, sadece Zafer Bayramı olarak yer almış ve zamanla Tayyare Bayramı olarak da kutlanması terkedilmiştir.¹¹

Türkiye'nin Cumhuriyet rejimine geçtiği 29 Ekim tarihi, tıpkı 30 Ağustos gibi resmi bayram olmadan önce 1924'te yurtiçi ve yurtdışı temsilciliklerde devlet töreniyle kutlanmıştır.¹² 1925 yılında ise “Cumhuriyetin İlanına Müsadif 29 Teşrinievvel Gününün Milli Bayram Addi Hakkında Kanun” ile milli bayram olarak kabul edilmiştir.¹³

Kronolojik olarak bakıldığında Milli Mücadele dönemindeki ilk önemli gelişme, Atatürk'ün de Nutuk'ta giriş yaptığı tarih olan 19 Mayıs 1919'dur. Ancak 19 Mayıs tarihi, Cumhuriyetin ilk yıllarında kabul edilen milli bayramların aksine önce yerel düzeyde kutlanmaya başlamıştır. Atatürk'ün Samsun'a çıktığı günü 1926 yılında “Gazi Günü” adıyla önce Samsun halkı kutlamış, ancak bu mahalli bayramın ulusal bir bayrama dönüşmesini istemişlerdir.¹⁴ Bununla ilgili bir sonraki gelişme 1935 yılında İstanbul Amatör Futbol Ligi takımlarından Güneş Kulübü'nün 19 Mayıs'ın “Atatürk Günü” olarak kutlanması teklifi olmuştur. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı bu teklifi karara bağlamış ve ilk olarak 1935 yılında yurt çapında kutlamalar gerçekleşmiştir.¹⁵ 1936 yılında ise Cumhuriyet Halk Fırkasına bağlı olan Türk Spor Kurumu'nun önerisiyle 19 Mayıs “Spor ve Gençlik Bayramı” olarak kabul edilmiştir.¹⁶

Diğer yandan sinema da tıpkı milli bayramlar gibi halkın milli hislerini yükseltmenin ve tarihini canlı tutmanın bir yolu olarak görülmüştür. Sinema izleyicisi olmak için eğitilmiş olmanın gerekmemesi, okuma-yazma bilmeyenlerin de bu sanatı algılayabilmesi, sinemanın önemli bir propaganda aracı olarak ön plana çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde İkinci Meşrutiyetin ilk zamanlarından itibaren yaşanan toprak kayıpları, savaşlar, iç ve dış sorunlar, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni milli birlik ve beraberliği vurgulayan propaganda araçlarına yöneltmiştir.¹⁷ Böylece sinemanın halk üzerindeki etkisi, İttihat ve Terakki'yle birlikte fark edilmiş ve bundan faydalanmaya yönelik ilk adımlar atılmıştır.

Milli bayramlar ve sinema gibi ayrı iki konuda Osmanlı döneminde atılan adımlar, Cumhuriyet döneminde ileriye taşınmış, her ikisinin de ulus-devlet inşasında halk üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu kabul edilmiştir. Atatürk döneminde milli bayramların coşkuyla ve her kesimden halkın katılımıyla gerçekleşmesi için büyük kutlamalar organize edilirken, Milli Mücadele dönemine veya genç cumhuriyetin kısa zamanda başardığı işlere yönelik gösterilen filmlerle halkın milli duygularını yükseltmek amaçlanmıştır.

Bu çalışmada Atatürk dönemindeki milli bayram kutlamalarında sinemanın rolü Ankara özelinde ele alınacaktır. Başta Cumhurbaşkanı Atatürk olmak üzere, devlet yetkililerinin, yabancı misafirlerin katıldığı törenler başkent Ankara'da yapıldığı için, Ankara'daki kutlamalar diğer şehirlere göre daha büyük olmuştur. Bu dönemde teknik imkanlar doğrultusunda sinemanın kutlama programlarının bir parçası haline dönüşmeye başlaması ve Ankara'daki büyük kutlamaların filme alınması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler makalemizde dönemin basını, Ankara Halkevi'nin sinemayı da içeren yıllık faaliyet kitapçıkları ve araştırma eserler ışığında ele alınacaktır.

İttihat ve Terakki'den Atatürk Dönemine Türk Sineması ve Sinemaya Bakış

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim vatandaşların çektiği belge filmlerle ilk örneklerini veren sinemanın, halkı etkileme ve propaganda gücü erken bir dönemde keşfedilmiştir. Osmanlı Donanmasını güçlendirmek amacıyla kurulmuş bir yardım cemiyeti olan Donanma Cemiyeti 1909 yılında sinemaya yönelmiş ve milli duyguları yükseltme amacıyla askeri belge filmler çekmiştir.¹⁸ I. Dünya Savaşı öncesinde sinema, İttihat ve Terakki liderlerinin dikkatini çekmiş, sinemanın propaganda amacıyla kullanılması için harekete geçilmiştir. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra Ruslar tarafından Yeşilköy'e yapılan Ayastefanos Anıtı, halka yapılan çağrı sonucu

¹¹ Yücel Öztürk, “30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süreç ve Kazanımlar”, *History Studies*, Volume 10, Issue 9, December 2018, 233.

¹² Tanfer, “Atatürk'ün Türk Milleti'ne Armağan Ettiği Bayramlar”, 1051.

¹³ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300628.pdf. Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2023.

¹⁴ Dursun Ali Akbulut, “Samsun'un “Gazi Günü” Ya da 19 Mayıs”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 33, 1995, 775.

¹⁵ Hakan Uzun, “Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, Kış 2010, 111.

¹⁶ Uzun, “Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram”, 112.

¹⁷ Özde Çelikkemel-Thomen, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Sinema ve Propaganda”, *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, vol.2, June 2010, 2.

¹⁸ Süleyman Beyoğlu, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması (1895-1939)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, 82.

askeri birliklerle beraber yıkılmış ve İttihat ve Terakki'nin isteğiyle yedek subay Fuat Uzkınay tarafından filme alınmıştır.¹⁹ Aynı yıl Harbiye Nazırı Enver Paşa, Almanya'ya yaptığı bir seyahatte ordu içerisinde bir sinema dairesi olduğunu görmüş ve Osmanlı ordusu içinde de kurulması için emir vermiştir. 1915 yılında kurulan Merkez Ordu Sinema Dairesi; cephelerdeki birliklerin durumu ve askeri manevralar gibi orduyla ilgili aktüel filmler yapmıştır.²⁰ Ancak yine de sinemadan propaganda açısından istenilen düzeyde faydalanılamamıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke döneminde Türk sineması yarı askeri cemiyetlerin yapım faaliyetleriyle gelişme göstermiş, ilk kurmaca Türk filmleri Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve ardından Malul Gaziler Cemiyeti tarafından çekilmiştir. I. Dünya Savaşı'ndaki yenilginin ardından Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin sinema aletlerini alan Malul Gaziler Cemiyeti, işgallere karşı düzenlenen protestoları da filme almıştır.²¹ Mütareke döneminde Türk sineması adına önemli bir gelişme yaşanmış, ilk özel yerli film yapım şirketi kurulmuştur. Kemal ve Şakir (Seden) kardeşler tarafından kurulan Kemal Film, Millî Mücadele'nin son safhasına dair belge filmler çekmesinin yanı sıra 1922-1924 yılları arasında Muhsin Ertuğrul yönetmenliğinde altı kurmaca film yapmıştır.²² Bunlardan biri Halide Edip Hanım'ın romanından uyarlanan *Ateşten Gömlek* filmi olmuştur. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından millî duyguların yüksek olduğu bir dönemde çekilen film, Millî Mücadele'yi konu alması ve Müslüman-Türk kadının beyaz perdede görünmesi gibi açılardan birçok ilki barındırmıştır.

Kemal Film'in 1925'te film yapımını bırakması üzerine 1929'a kadar Türkiye'de yerli film yapılmamıştır. 1929'da Türkiye'nin ikinci yerli film yapım şirketi olan İpek Film kurulmuş ve yine Muhsin Ertuğrul yönetmenliğinde 1928-1938 yılları arasında 10 film çekilmiştir. İpek Filmle birlikte önemli bir gelişme yaşanmış ve Türkiye'de sesli sinemaya geçilmiştir. Bu gelişme özellikle sinemanın, okuma yazma bilmeyen ve dolayısıyla filmlerdeki ara yazıları okuyamayan kitleye ulaşmasında faydalı olmuştur. 1932'de İstanbul'da sesli film stüdyosunun kurulmasının ardından tamamı yerli sesli filmler yapılmıştır.

Görüldüğü üzere Türkiye'de sinema, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyetin ilk yıllarında askeri cemiyetler ve özel teşebbüslerle gelişmiştir. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları, sinemanın eğitim ve yapılan devrimlerin yerleştirilmesinde fayda sağlayacağına inanmış, sinemanın gücünün farkında olmuşlardır. Atatürk döneminde sıkça vurgulanan "halk terbiyesi" idealinin araçlarından biri de sinema olarak görülmüştür. *"Memleketin şive, mezhep ve medeniyet itibarıyla birçok parçalara ayrılan zümrelerini bir içtimai vücut ve millet haline yoğurma, fertlerin düşünüş, duyuş ve isteyişini bütün milletin mefkuresine uygun bir tarzda işleyerek ruhu yetiştirme* olarak tanımlanan²³ halk terbiyesi için sadece okullar yetersiz kalmış, özellikle yetişkinler için okul dışı yöntemlere ihtiyaç duyulmuştur:

"Filmin hakiki vazifesi ucuz eğlenceden ziyade ucuz terbiye ve tedristir. Sesli filmin icadından sonra bu sahada hudutsuz imkanlarla karşı karşıya bulunuyoruz. Yeni bir sanat karşımıza çıkıyor. Bunun bedii kaideleri henüz yazılmamış olmakla beraber tedris vasıtası olmak hususundaki kudreti fevkaladedir. Film ile büyük kütleleri terbiye mümkündür. O laboratuvarlarda ve tabiatta güçlük ve seyrek yapılabilen tecrübeleri önümüze koyuyor. Tetkik ve tespit vazifesine kusursuz olarak ifa ve istenildiği kadar tekrar ediyor. Bir aletin pek karışık olan yapılışını, bulaşık hastalıkların yayılışını, uzak memleketlerin güzelliklerini istediğimiz yerde ve istediğimiz zaman gösterebiliyoruz. Millî kıyafetleri tabii ve tarihi hatıraları istikbal için kurtarıyor. Harpleri, inkılap hadiselerini, merasimi film canlandırıyor."²⁴

Sinema, 1 Kasım 1928'de gerçekleştirilen Harf Devrimi'nin yerleştirilmesinin vasıtalarından biri olarak da görülmüş ve bu devrimin başarısındaki payı bazı milletvekilleri tarafından dile getirilmiştir. Harf Devriminden yaklaşık iki hafta sonra İstanbul'da bulunan film şirketlerinin sahipleri Milli Eğitim Bakanlığı'na geçiş sürecinde ellerindeki Arap alfabeli altyazılı filmleri göstermelerinin bir mahzuru olup olmadığını sormuşlardır. Maddi gerekçeler ve kısa sürede yeni Türk harfli altyazılı filmler hazırlamalarının zor olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, bu konuda taviz verilmeyeceğini ve Arap alfabeli filmlerin gösterilmesinin kesinlikle yasak olduğu cevabını vermiştir.²⁵ Bu yazışmadan iki yıl sonra eski İstanbul Milletvekili

¹⁹ Nijat Özön, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, İstanbul: Doruk Yayınları, 2013, 51.

²⁰ Yalçın Lüleci "Merkez Ordu Sinema Dairesi Nedir? Devlet Bu Daireyi Neden Kurmuş ve Sonrasında Neden Kapanmıştır?", *40 Soruda Türk Sineması*, Hazırlayan: Mesut Bostan, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018, 32.

²¹ Zahir Güvemli, *Sinema Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1960, 234.

²² Rekin Teksoy, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2005, 472.

²³ Hamit Zübeyr, "Halk Terbiyesi Vasıtaları", *Ülkü*, sayı 2, 152.

²⁴ Hamit Zübeyr, "Halk Terbiyesi Vasıtaları", 158.

²⁵ Serdar Öztürk, *Erken Cumhuriyet Döneminde Sinema Seyir Siyaseti*, İstanbul: Elips Yayınları, 2005, 32.

Süreyya İlmen, sinemaların bir eğlence yeri gibi görülmesinin yanlış olduğunu belirtmiş ve yeni harflerle hazırlanan filmlerin basından daha ziyade halkı eğittiğini dile getirmiştir:

“Tiyatro ve sinemaların alemlerine medeniyete bilhassa halkın terbiyeyi içtimaiyesine ve tehzihi ahlakına ettikleri hizmet gayri kabili inkardır. Maarife ettikleri hizmet ise pek büyüktür. Bu husus son harf inkılabımızda sinemalarımızın matbuattan ziyade hizmetleri sebkat etmiştir. Gazetelerimizin yevmiye kırk elli bin kariine mukabil sinemalarımız Umum Türkiye’de en aşağı yevmiye yarım milyon halka yeni harflerin okunmasını öğrenmişlerdir... Binaenaleyh tiyatro ve sinemalar maarifin bir şubesi addedilerek maarife edilen muavenet kadar tiyatro ve sinemalara muavenet etmek farzdır.”²⁶

İlmen tarafından Harf Devrimin yerleştirilmesinde sinemanın rolü bu sözlerle ortaya konulmuştur. Atatürk döneminde sinemanın eğitici tarafının kullanılmasına bir diğer örnek, Cumhuriyetin 10. yılında Ankara’dan Samsun’a giden Seyyar Terbiye Sergisi’dir. 6 kişilik ekiple yola çıkan trende Başmüfettiş Doktor Celal Bey, Sadri Ertem, Maarif Vekaleti Mektepler Müzesi Müdürü İsmail Hakkı Bey ve Umumi Müfettiş Reşat Şemseddin Bey yer almış ve bu isimler gittikleri yerlerde uzmanlık alanlarında halkı bilgilendirmişlerdir.²⁷ Sergi Kırıkkale, Yerköy, Fakılı, Kayseri, Sarioğlan, Şarkışla, Sivas, Yıldızeli, Zile, Turhal, Amasya, Havza, Ladik, Kavak ve Samsun olmak üzere 15 noktada durmuştur. Bu istasyonlarda yeni eğitim teknikleri tanıtılmış, konferanslar verilmiştir. Öğretmenler dışında halka da demiryolu politikası, laiklik gibi konularda meraklarını giderecek konuşmalar yapılmıştır. Sergi sırasında on binden fazla kitap ücretsiz dağıtılmıştır. Ancak okuma-yazma bilmeyen halkın da bu sergiden faydalanabilmesi için sinemaya başvurulmuştur. Uğranan yerlerin coğrafi durumuna, geçim kaynaklarına göre bilgilendirici filmler gösterilmiş; sulak bölgelerde sudan faydalanma yolları, ormanlık yerlerde ise ormanların korunmasına dair filmler sunulmuştur.²⁸ 45 gün faaliyet gösteren sergi 10 binden fazla kişiye ulaşmıştır.²⁹

Cumhuriyet Halk Fırkasının 9-16 Mayıs 1935 tarihlerinde gerçekleşen Dördüncü Büyük Kurultayında sinemayla ilgili olarak önemli bir karar alınmıştır. Parti programınının 51. maddesinde radyonun milletin kültürel ve siyasal eğitimi için değerli bir araç olduğu belirtilmiş ve kuvvetli verici istasyonların kurulması kararı alınmıştır. Radyonun ardından sinemaya geçilmiş ve *sinemanın ulusa faydalı olmasının iş edileceği* ifade edilmiştir.³⁰ Alınan bu kararı *Ulus* gazetesindeki köşesinde değerlendiren Yaşar Nabi Nayır, sinemanın kültürden az pay almış vatandaşlar için, okul, gazete ve kitabın yapamayacağı kadar büyük işler başardığını yazmış ve kurultayda alınan bu kararı isabetli bulmuştur. Bu kararla birlikte halka aşılacak istenen bilincin, hoparlör ve beyaz perde yoluyla iletileceğini belirtmiştir. Ancak Nayır’a göre, sinema işleri radyoya göre daha büyük zorluklar içermektedir. Çünkü film ihtiyacımızı kendi stüdyolarımızda karşılamak mümkün değildir. Bundan dolayı öncelikli olarak yapılması gereken, dışarıdan alınan filmleri prensipler ve sanat değeri açısından kontrolden geçirmektir. Aynı zamanda yabancı filmler kadar ilgi görececek Türk filmlerinin yapılması ve bunların sayısının her yıl çoğalması için çalışılması gerekmektedir.³¹ Gerçekten de sinema alanındaki tüm gelişmelere rağmen, Türkiye’de halka sunulması istenen tarzda film yapımı faaliyeti sınırlı kalmıştır.

Atatürk döneminde sinemanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri de sıkça tartışma konusu olmuştur. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurucusu ve başkanı ve Kırklareli Milletvekili olan Fuat Umay; 1926, 1928 ve 1935 yıllarında çocukların sinemaya girişlerinin kısıtlanmasıyla ilgili yasa önerisi vermiştir.³² Fuat Umay’ın teklifleri yasaya dönüşmemiş, ancak 1937’de başta çocuklar gözetilerek bir başka kanun çıkarılmıştır. 10 Şubat 1937 tarihinde TBMM tarafından “Öğretici ve Teknik Filimler Hakkında Kanun” kabul edilmiş ve bu kanunla sinemalarda esas filminden sonra teknik veya öğretici bir filmin gösterilmesi zorunlu olmuştur.³³ Bu kanuna uymayan sinema sahiplerine verilecek ceza da kanunla belirlenmiştir. Devlet tarafından halkın teknik bilgilerini yükseltmesi

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 3, İçtima: 4, Cilt: 24, Yirmi ikinci in’ikat, Sıra No: 36, 1.

²⁷ “Seyyar Terbiye Sergisi Samsun’dan Geçerken”, *Akşam*, 19 Haziran 1933, 10.

²⁸ “Seyyar Terbiye Sergisi”, *Hakimiyet-i Milliyeh*, 7 Haziran 1933, 6.

²⁹ “Seyyar Terbiye Sergisi Faaliyetine Nihayet Verdi”, *Son Posta*, 5 Haziran 1933, 8.

³⁰ C.H.P Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, Ankara: Ulus Basımevi, 1935, 83.

³¹ Yaşar Nabi Nayır, “Düşünüşler: Parti Programında Kültür İşleri”, *Ulus*, 17 Mayıs 1935, 4.

³² Öztürk, *Erken Cumhuriyet Döneminde*, s.130. Ayrıca bkz: Serdar Öztürk, “Sinemanın Çocuklar üzerindeki Etkileri: Dr. Fuat Umay Bey’in Yasa Teklifleri Çerçevesindeki Tartışmalar (1926-1941)”, *Kültür ve İletişim*, 2004, 7 (1), 49-70.

³³ https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc017/kanuntbmmc017/kanuntbmmc01703122.pdf. Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023.

amacıyla teknik filmler getirilmiş, sinemaların yanı sıra Halkevleri'ne verilen bu filmler seyyar makinelerle kasaba ve köylere ulaştırılmıştır.³⁴

Cumhurbaşkanı Atatürk de sinemanın sağlayacağı faydaları her fırsatta dile getirmiş ve toplumun eğitilmesinde önemli bir işlevinin olduğunu vurgulamıştır. Atatürk, Türkiye'de sinemaya gereken önemin verilmesi gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *Sinema öyle bir keşiftir ki bir gün gelecek, barutun, elektriğin ve kıtaların keşfinden çok dünya medeniyetlerinin veçesini değiştireceği görülecektir. Sinema, dünyanın en uzak köşelerinde oturan insanların birbirlerini sevmelerini, tanımalarını temin edecektir. Sinema insanlar arasındaki görüş, düşünüş farklarını silecek, insanlık idealinin tahakkukuna en büyük yardımı yapacaktır. Sinemaya layık olduğu ehemmiyeti vermeliyiz.*³⁵

Atatürk, Türkiye'de sinema alanındaki özel teşebbüslerin gelişimini sağlayacak bazı önemli adımlar atmıştır. Henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce kadınların da erkeklerle beraber sinemada film izlemelerinin yolunu açmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Şubat 1923'te İzmir'de Ankara Sinemasını işleten Cemil Filmer'in sinemasına misafir olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın sinemaya geleceğini öğrenen İzmirli sokakları doldurmuştur. Çoğunluğu kadın olan vatandaşların arasından sinemaya giren Mustafa Kemal Paşa, sinema salonunda sadece erkeklerin bulunduğunu kadınların yalnızca salı günleri özel bir matine gelebildiğini öğrenmiştir. Bunun üzerine yaverine dışarıya çıkararak kadınları da sinemaya davet etmelerini istemiştir. Böylece ilk defa Şubat 1923'te kadın ve erkekler birlikte film izlemişlerdir.³⁶ Atatürk'ün emriyle yaşanan bir başka gelişme, 1932 yılında gerçekleşmiştir. Atatürk, Opera Sinemasında sinemacıların dertlerini dinlemiş ve sinema sahiplerinden yüzde 33'lük vergiden dolayı, sinema salonlarının boş olduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, halkın sinemadan yararlanması ve sinemacılığın gelişmesi için vergilerin düşürülmesi emrini vermiştir. Bu emirle vergiler yüzde 10'a indirilmiştir.³⁷

İleride bahsedileceği üzere Milli Mücadele'yi konu alan az sayıda film olması; bazı milli bayramlarda halka sunulacak milli filmlerin bulunamamasına ve özel programlar yapılamamasına yol açmıştır. Bu eksikliğin bilincinde olan Atatürk, Milli Mücadele dönemini anlatan filmleri desteklemiş hatta oyuncu olarak yer almıştır. Bunlardan biri, 1932 yılında Muhsin Ertuğrul yönetmenliğinde çekilen ve Milli Mücadele'yi konu alan *Bir Millet Uyanıyor* filmidir. Filmin senaryosu Nizamettin Nazif'in aynı adlı esere dayanmıştır. Senaryoyu inceleyen Atatürk, hikâyeyi beğenmiş ve gerektiği takdirde kendisinin de rol alacağını belirtmiştir. Bununla birlikte Çankaya Köşkü'nde çekimler yapılmıştır. Atatürk, TBMM'de yaptığı bir konuşmayı o günkü kıyafetlerini giyerek kamera önünde tekrarlamıştır.³⁸ *Zafer Yollarında* Atatürk'ün kendi isteğiyle rol almak istediği bir başka film olmuştur. Fuat Uzkinay, 1922'de Büyük Taaruz'dan İzmir'in kurtuluşuna kadar dört kısımlık bir film çekmiştir. Bazı komutanların çekim sırasında emirlerindeki askerleri seferber ettiği *Zafer Yollarında* filmi³⁹, 1930'larda tekrar ele alınmış ve genişletilmiştir. 1934'te bu filmi izleyen Atatürk, filmi yeterli bulmamış ve bir komisyon film üzerinde çalışmaya devam etmiştir. Filmin durumunu soran Atatürk'e, kendisinin bulunduğu sahnelerin fotoğraflardan oluştuğu cevabı verilmiştir. Bunun üzerine Atatürk kendisinin memnuniyetle bu filmde rol alabileceğini söylemiş hatta bunu "milli bir vazife" olarak gördüğünü dile getirmiştir.⁴⁰ Ancak sağlığının bozulması üzerine bu tasarı hayata geçmemiştir.

³⁴ "Yeni Bir Kanun", *Ulus*, 19 Sonkanun 1936, 3.

³⁵ Erman Şener, *Kurtuluş Savaşı ve Sinemamız*, İstanbul: Dizi Yayınları, 1970, 3. Aynı zamanda Atatürk bir izleyici olarak da sinemayı yakından takip etmiştir. Zaman zaman Ankara ve İstanbul sinemalarında kendisine ayrılan localarda yeni gösterime giren filmleri izlemiştir. 19 Mayıs 1931'de Yeni Sinemada Charlie Chaplin'in *Şehir Işıkları* filmi izleyen Mustafa Kemal Paşa, filmi çok beğenmiş ve bütünlüğünün bozulmaması için ara verilmesini istememiştir. Salondan çıkarken beraberinde bulunanlara Charlie Chaplin gibi sinemacıların dünyanın büyük adamları olduğunu ve insanlığın ilerlemesine yardımcı olduklarını söylemiştir. Ali Özuyar, *Gazi'nin Sineması*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020, 67.

³⁶ Cemil Filmer, *Hatıralar*, İstanbul: Emek Matbaacılık, 1994, 125-126.

³⁷ Cemil Filmer, sinemacılıktan vazgeçmek üzereyken bu vergi indirimiyle birlikte kazançlı bir dönem başladığını yazmaktadır. Devam eden iki yıl içerisinde sinemasının yanındaki hani, iki ev ve büyük bir arsa alabildiğini belirtmiştir. Filmer, *Hatıralar*, 150.

³⁸ Mustafa Gökmen, *Başlangıçtan 1950'ye Kadar Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları*, İstanbul: Denetim Ajans, 1989, 45.

³⁹ Güvemli, *Sinema Tarihi*, 238.

⁴⁰ "Ben hayattayım, Milli Mücadeleye ait bütün evrakım, kılıcam, çizmem halihazırda mevcut olduğuna göre çağırıldığınızda bana düşen vazifeyi yapmadım mı? Böyle bir teklif karşısında kalsam, memnuniyetle kabul eder, bir artist gibi filmde rol alırdım. Bu milli bir vazifedir. Çünkü Türk gençliğine bu mücadelenin nasıl kazanıldığını ispat etmek hatıra bırakmak ancak bu filmle mümkün olacaktır.", Esra Biryıldız, "Atatürk ve Sinema", *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 7, Temmuz 1994, 252.

Atatürk Döneminde Ankara Sinemaları ve Milli Bayram Programlarında Sinema

Atatürk döneminde Ankara'daki milli bayram kutlamalarında sinemanın rolü, Ankara'nın sahip olduğu imkanlar doğrultusunda gelişmiştir. Cumhuriyet döneminde, Osmanlı döneminden gelen gelenekle sinemanın başkenti İstanbul olmaya devam etmiştir. Cumhuriyet yıllarında kurulan film yapım dağıtım şirketlerinin İstanbul'da faaliyet göstermelerinin yanı sıra İstanbul sinema salonu sayısı açısından da üstün bir konumda olmuştur. Dolayısıyla başkent Ankara'da film gösterecek sinema salonu konusunda sıkıntı yaşanmıştır.

Ankara sinemalarının tarihçelerine bakıldığında, Ankara'nın ilk sinemasının Birinci Meclisin karşısında bulunan Millet Bahçesi'nde yer alan Milli Bahçe Türk Şirketi Sinema ve Tiyatrosu olduğu görülmektedir.⁴¹ 1924'te *Sinema Yıldızı* dergisinde Nureddin İbrahim tarafından kaleme alınan bir yazıya göre, Ahmet Hilmi Bey'in sahibi olduğu sinema Mimar Vedat Tek'in eseridir. Nureddin İbrahim, sinema ve tiyatro binasının oldukça şık olduğunu, tavanda Türk tarzı süslemeler bulunduğunu yazmaktadır. Müzik, İstanbul'un birinci sınıf sinemaları derecesinde olduğundan, halkın çoğu müzik dinlemek için gelmektedir. Ancak Nureddin İbrahim, Ankara yerlilerinin sinemaya ilgi göstermediklerini, sinemaya gelenlerin İstanbullular olduklarını ve İstanbulluların hiçbir filmi kaçırmadıklarını yazmıştır.⁴² Yazıya göre 1924'te Ankara'nın ikinci sineması Cebeci civarında bulunan Karacabey Hamamı sinemasıdır. Ancak fotoğrafçı Mahir Bey ve ortaklarının idare ettiği sinemada gösterilen filmlerin, diğer sinemadaki gibi ilgi çekici olmadığını ifade etmiştir.⁴³

1926 yılında Ankara'da üç sinema daha açılmıştır. Bunlardan ilki Mart 1926'da faaliyete başlayan Türk (Ocağı) Sinemasıdır.⁴⁴ Ancak 1930'lar boyunca Ankara'nın sinema ihtiyacını karşılayacak olan sinemalar takip eden aylarda art arda açılan Yeni Sinema ve Kulüp Sineması olmuştur. Yeni Sinema, Anafartalar Caddesinde Taşhan'ın yanında bulunan iki katlı binada 23 Mayıs 1926'da açılmıştır.⁴⁵ 16 Ağustos 1929'da Yeni Sinemada büyük bir yangın çıkmış ve bina ahşap olduğundan yangın kısa sürede büyümüştür.⁴⁶ Yeni Sinemanın sahipleri İş bankasından yüklü bir kredi alarak açtıkları sinemayı bu yangının ardından işletememiş ve borçlarına karşılık İş bankasına bırakmışlardır. İş bankası 1932 yılında Ankara Sinema İşleri Limited Şirketi'ni kurmuş ve Yeni Sinema ile birlikte bahsedilecek olan Kulüp (Halk) Sineması ve Sus Sinemasını bünyesinde toplamıştır.⁴⁷ Dönemin tanıkları Ankara'nın en lüks sineması olarak adlandırdıkları Yeni Sinemada film seyretmenin bir seçkinlik göstergesi olduğunu ifade etmektedir.⁴⁸ Yeni Sinema, 1929'daki yangının ardından betonarme olarak inşa edilmiş ve Ankara gazetelerine yangın tehlikesine karşı tercih edilmesi gereken sinemanın Yeni Sinema olduğuna dair ilanlar verilmiştir.⁴⁹ Yeni sinemada, sinema dışında da programlar yapılmıştır. Bunlardan biri Ankara Palas'ta uzun süre sahne alan Rus dansçı Valeria Ellanskala'nın sinema programına ilaveten Yeni Sinemada da yer almasıdır.⁵⁰ Yine Ankara'da tiyatro salonu sıkıntısı yaşandığından İstanbul'dan gelen tiyatro kumpanyaları da Yeni Sinemada sahne almıştır. 14 Nisan 1937-16 Nisan 1937 tarihleri arasında İstanbul Şehir Tiyatrosunun temsililerine ilgi çok büyük olmuş, hatta izdiham yaşanmıştır.⁵¹ Yeni sinemada daha çok orijinal dilinde Fransız filmleri gösterilmiştir.

Yeni Sinemadan bir ay sonra⁵² Ulus'ta bulunan Tabarin Bar'ın yanında Kulüp Sineması açılmıştır.⁵³ Sinemanın 1931-1932 yıllarında müdürlüğünü, daha sonra Ankara Halkevinde sinema memuru olacak olan Kenan Bey (Erginsoy) yapmıştır.⁵⁴ Kulüp Sinemasıyla birlikte Ankara'da sinema yayıncılığı başlamış, 1927'de bir bülten

⁴¹ Necati Tonga, "Cumhuriyet Ankarası'nın Devraldığı Edebi Miras: Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Ankara'daki Edebiyat Hayatı ve Edebiyat Mahfilleri", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 204, 2 (2), 198.

⁴² Nureddin İbrahim, "Ankara'da Sinema Hayatı", *Sinema Yıldızı*, 13 Temmuz 1340, Birinci Sene, Numara 4, 15.

⁴³ Nureddin İbrahim, Ankara'da Sinema Hayatı, 15.

⁴⁴ Özuyar, *Gazi'nin Sineması*, 62.

⁴⁵ Özuyar, *Gazi'nin Sineması*, 63.

⁴⁶ "Ankara'da Yangın- Yeni Sinema ve bar yandı", *Cumhuriyet*, 17 Ağustos 1929, 1.

⁴⁷ https://yavuziscen.blogspot.com/2021/05/blog-post_73.html. Erişim Tarihi 7 Ağustos 2023.

⁴⁸ İnal Karagözoğlu, *Ankara'da Sinemalar Vardı*, İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2004, 14.

⁴⁹ "Hayatını yangından çiğerlerini teneffüs edilmiş pis havadan korumak isteyenler Yeni Sinemaya gitmelidirler. Çünkü: 1- Yeni Sinema binası kamilen betonarmedir. Binaenaleyh yangın tehlikesi yoktur. 2- Elektrikle müteharrik teccidi hava makinelerile mücehhezdir. Her zaman içerideki hava değiştirilir". Bkz. *Hakimiyeti Milliye*, 4 Mayıs 1931, 6.

⁵⁰ *Ulus*, 24 Mart 1937, 8.

⁵¹ "Baba Temsili için sayın halka ilan", *Ulus*, 14 Nisan 1937, 3.

⁵² Özuyar, *Gazi'nin Sineması*, 64.

⁵³ Karagözoğlu, *Ankara'da Sinemalar Vardı*, 14.

⁵⁴ T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 384-1625-2, (9.07.1941).

şeklinde *Kulüp Sineması Dergisi*,⁵⁵ 1935 yılında ise gelecek filmlerin tanıtıldığı ve sinemaya dair duyuruların paylaşıldığı *Sinema Alemi* dergisi haftada iki kez yayımlanmaya başlamıştır.⁵⁶ Eylül 1936'da sinemanın ismi değişmiş ve Halk Sineması olmuştur. Yeni Sinemaya göre daha ucuz olması ve Türkçe filmler göstermesi nedeniyle Ankara halkı tarafından daha çok tercih edilmiştir. Bundan dolayı sinemanın çok ucuz seanslarının çocukları devamsızlığa sevk ettiği doğrultusunda eleştiriler olmuştur.⁵⁷

Atatürk döneminde Ankara'da açılan son sinema Sus Sineması olmuştur. Çocuk Esirgeme Kurumuna ait olan Çocuk Kurumu Sineması 20 Nisan 1938'de Ankara Sinema İşleri Limited Şirketi'ne kiralanmış⁵⁸ ve böylece şirketin sinema sayısı üçe çıkmıştır. Daha çok aile filmlerinin gösterildiği Sus Sineması⁵⁹, 28 Ekim 1938'de açılmıştır. Sinemada gösterime giren ilk film Shirley Temple'ın *Radjo Kraliçesi* filmi olmuştur.⁶⁰

Bunların dışında Ankara'da genellikle Haziran-Ekim ayları arasında yazlık sinemalar da faaliyet göstermiştir. Atatürk dönemindeki yazlık sinemalardan bazıları şunlardır: Şehir Bahçesi Yazlık Sineması, Yazlık Sakarya Sineması, Yeni Doğan Aile Bahçesi Sineması, Tan Sineması, Halkevi Açık Hava Sineması.⁶¹

Atatürk döneminde başkent Ankara'da sinema alanında birtakım gelişmeler olmasına rağmen, yine de İstanbul'la kıyaslanamayacak durumda olduğu görülmektedir. 1931 yılında İstanbul'da 35 sinema varken, Ankara'da 1920'lerin başından beri açılan sinemalardan sadece Yeni Sinema ve Kulüp Sineması kalmıştır.⁶² Dolayısıyla Ankara'nın artan nüfusuna karşın mevcut sinemalar ihtiyacı karşılamamıştır. Bu durum aynı dönemde yayımlanan bir gazeteye şöyle yansımıştır:

“Ankaralıların en büyük derdi eğlence yerlerinin azlığı ve hemen hemen yokluğudur... Ankara'da bir Yeni ve bir de Halk sineması olmak üzere iki sinema vardır. Bu sinemalardan ikisi arasındaki mesafeyi 100-200 metre kadar bir şey ya var ya yok. Fakat bir de her gün biraz daha genişleyen Ankara'yı düşünün... her iki sinema bir şirket halinde idare edildikleri için fiyatlar kaç olursa olsun gitmeye, gösterilen filmi de ne olursa olsun görmeye mecburuz. Tıpkı aşevlerinde tabldottan alan müşteriler gibi...Evlerimiz Cebeci'de, Demirlibahçe'de bile olsa buraya gelmeye mecburuz. Hele Türkçe sözlü veya tanınmış bir artistin filmi gelirse biletler bir gün evvelden satın alınır. Telefon o gün akşama kadar işler. Odacılar, kapıcılar saatlerce sinema gişeleri önünde baylarına bilet almak için nöbet beklerler. Hemen her Cumartesi Pazar günleri Halk sinemasının önü bilet gişesinden karşı kaldırımdaki İş Bankasının önüne kadar çoluk çocuk, asker, başı bozuk doludur... bilet almak öyle her babayiğidin kârı değildir. Ailenin en iri yarısı, en çok pazusuna güvenen kimse parayı eline alır, “ya medet” diye o kalabalığın içine şöyle bir dalar...”⁶³

Dolayısıyla Ankara'da sinemanın sağladığı imkanlardan İstanbul'da olduğu gibi faydalanmak mümkün olmamıştır.

Ankara'da sinemanın milli bayram kutlamalarının bir parçasına dönüşmesi ileride bahsedileceği üzere Ankara Halkevi'nin kurulmasıyla olağan hale gelecektir. Diğer yandan bayramlarda gösterilecek milli olayları konu alan yerli filmlerin olmaması da sinemanın rolünün kısıtlı kalmasında etkili olmuştur. Bundan dolayı bayram programı yapan sinemalar, filmlerin bayram ile ilgili olmasından ziyade, seyircilerin beğenileri doğrultusunda olmasına önem vermişlerdir. Örneğin 23 Nisan 1927'de Kulüp Sinemasında bayram şerefine ibaresiyle özel bir program yapılmış ve üç film gösterilmiştir. Ancak bu filmlerin biri macera ve diğer ikisi dans sahnelerinin olduğu vurgulanan eğlence filmleridir.⁶⁴ 30 Ağustos 1927'de ise *Elektrikli Adam* isiminde bir film gösterilmiş ve bayram olduğu için akşam matinesi uzatılmıştır.⁶⁵ Aynı gün Türk Sinemasında meşhur yazar Jules Verne'nin kitabından uyarlanan *Mathias Sandorf* filmi gösterilmiştir. Filmin Zafer Bayramı münasebetiyle iki gün gösterileceği

⁵⁵ Özuyar, *Gazi'nin Sineması*, 64.

⁵⁶ “Sinema Alemi”, *Sinema Alemi*, Sayı:1, 14 Eylül 1935, 1.

⁵⁷ Bu eleştirilerden biri üniversiteli bir genç tarafından *Ulus* gazetesine iletilmiştir. Bu genç, Ankara'daki Halk Sinemasının ucuz sabah seanslarını ellerinde çantalarıyla öğrencilerin doldurduğunu ifade etmiştir. Çocukların yaşlarına uygun olmayan bu filmlere giderek okullarında devamsızlık yaptıkları şikayetinde bulunmuştur. Bkz. “Halk Sineması”, *Ulus*, 17 Birinciteşrin 1936, 3.

⁵⁸ “Kiralık Sinema Binası”, *Ulus*, 20 Mart 1938, 10.

⁵⁹ Karagözoğlu, *Ankara'da Sinemalar Vardı*, 46.

⁶⁰ *Ulus*, 28 Ekim 1938, 12.

⁶¹ Sinema isimleri *Hakimiyeti Milliye* ve *Ulus* Gazetelerinden derlenmiştir.

⁶² Öztürk, *Erken Cumhuriyet Döneminde*, 89.

⁶³ “Ankara'da Eğlence Yerleri”, *Kurun*, 15 Ocak 1938, 13.

⁶⁴ *Hakimiyeti Milliye*, 23 Nisan 1927, 5.

⁶⁵ *Hakimiyeti Milliye*, 30 Ağustos 1927, 5.

duyurulmuştur.⁶⁶ Yeni Sinemada ise aynı gün Tayyare Bayramı olarak da kutlandığından, Tayyare Cemiyeti menfaatine tüm gece özel bir program yapılacağı ilan edilmiştir. Bando mızıkâ, incesaz, piyano dinletilerinden sonra 22.00'de film gösterilmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla yukarıda belirtildiği gibi Ankara sinemalarında bayramlar için özel programlar yapılmasına rağmen, doğrudan Milli Mücadeleye, Türkiye'deki gelişmelere yönelik filmler gösterilmemiştir.

Ankara'da bir milli bayramda konusunu Türk tarihinden alan bir film gösterilmesi ilk defa 30 Ağustos 1932'de gerçekleşmiştir. Filmin öncesinde Ankara'da tüm gün devam eden görkemli kutlamalar yapılmıştır. "Büyük Zafer ve Tayyare Bayramı" için şehir merkezi bayraklarla donatılmış ve özellikle Esnaflar Cemiyetinin Hacıbayram caddesindeki binası çeşitli esnaf cemiyetlerinin farklı renklerdeki bayraklarıyla dikkat çekmiştir. Milli Mücadele'nin çeşitli safhalarını simgeleyen binlerce kişinin katıldığı bir alay oluşturulmuş⁶⁸ ve Millet Meclisinin alt tarafındaki meydanda hem askeri hem de bir resmi geçit yapılmıştır. Halkın oldukça ilgisini çeken ve alkışlarla izlenen geçitten sonra, akşam saatlerinde fener alayı düzenlenmiştir. Tayyare Cemiyeti tarafından şehir bahçesinde müzik, orta oyunu gibi çeşitli eğlenceleri içeren bir program düzenlenmiştir. Tüm gün süren kutlamaların ardından aynı akşam Kulüp Sinemasında film gösterimi yapılmıştır. Bu film *Çanakkale* isimli İngiliz filmidir.

Orijinal ismi *Tell England* isimli film, Türkiye'de *Çanakkale* adıyla gösterime girmiştir. Film, Çanakkale Savaşı'nı tarafsız bir gözle ele almıştır. Opera Film şirketi tarafından ithal edilen filme, Ziya Şakir tarafından bazı sahneler yazılmıştır. Ziya Şakir, Refik Kemal Arduman, Adalet Cimcoz ve Ferdi Tayfur tarafından oynanan bu kısımlar filme eklenmiştir. Bu yerli sahnelerle birlikte filmin ismi ve afişteki Türk oyuncular filmin yerli yapım olduğu izlenimini uyandırmıştır.⁶⁹ Atatürk'ün de İstanbul'da, Opera Sinemasında izlediği film,⁷⁰ 1932 yılının Zafer Bayramı kutlamasının parçası olmuştur. *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi filmin tanıtımını şu şekilde yapmıştır:

"Bugün bu gece Kulüp Sinemasında Türk'ün en büyük zaferi 30 Ağustos günü muhterem seyircilerine bir hizmette bulunmayı bir vazife telakki eden Kulüp Sineması bu şerefli günü tesit gayesiyle bütün cihanı Türk satvetine imana mecbur bırakan tarihin en şerefli sayfası Çanakkale 1914-1918 filmini takdim ediyor. Türklük için şerefli bir devreyi yaşatan bu filmi herkesin seyretmesi lazımdır."⁷¹

Görüldüğü üzere filmin tanıtımı da bir Türk filmi olduğu intibasını uyandırmaktadır. Tanıtımda filmin, dünyaya Türk'ün gücünü gösteren ve Türklüğün şerefli bir sayfası olan Çanakkale Savaşı'nı anlattığı yazılmıştır. Sinemanın da 30 Ağustos'u kutlayan halka bir "hizmet" olarak bu filmi seçtiği dile getirilmiştir.

1933 yılındaki 30 Ağustos kutlamasına bakıldığında bu defa Millî Mücadele'yi anlatan yerli bir filmin bulunduğu görülmektedir. 1932 yılında İpek Film tarafından, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun senaryosunu yazdığı ve Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Bir Millet Uyanıyor* adlı film yapılmıştır. Akbaşı cephaneliğinden Anadolu'ya silah kaçırılmasıyla başlayan filmde Mustafa Kemal Paşa otomobile binerken, İstanbul'un İtilaf askerleri tarafından işgal ve tahliyesine dair önceden alınmış görüntüler kullanılmıştır.⁷² İlk sesli Türk filmlerinden biri olan filmde, Çankaya Köşkünde Mustafa Kemal Paşa'nın konuşma yaptığı bir sahne de yer almıştır. Nizamettin Nazif, filmin senaryosu için Nutuk'u ve dönemin gazetelerini incelemiş ve birçok görüşme yapmıştır. Filmde figüranlık yapanlar Kurtuluş Savaşı'na katılanlardan seçilmiştir.⁷³

Ankara'da 30 Ağustos 1933 günü bayram kutlaması sabah saatlerinde başlamıştır. 9.30'da Ankara Halkevi tarafından düzenlenen ve Milli Mücadele sırasında kadın erkek, genç yaşlı birlik olduğunu simgeleyen bir alay

⁶⁶ *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1927, 5.

⁶⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1927, 5.

⁶⁸ *Hakimiyet-i Milliye* gazetesinin verdiği bilgiye göre, resmi geçidin en başında Ankara Demirciler Cemiyeti başkanı yürümüş; arkasındaki otomobilde hücum hazırlanmış bir manga asker yer almıştır. Arkadan gelen kamyonunda bir torna tezgâhı ve önünde mermi kovani torna eden bir esnaf ve seygar bir telefon santralıyla haberleşmeyi sağlayan bir görevli bulunmuştur. Üçüncü kamyonunda eski kılıçları keserek süngü yapan üç usta, dördüncü kamyonunda demirci ve bakırcı ustaları, beşinci kamyonunda omuzlarında on beş santimlik mermiler taşıyan iki kadın, altıncı kamyonunda askerler için çamaşır diken, çorap ören yaşlı kadınlar yer almıştır. Bu kamyonu bir kağrı, çiftçilerin bulunduğu bir kamyon ve Hilal-i Ahmer'in kamyonu yer almıştır. Geçitteki son otomobilde ise Atatürk'ün büstü ile Hürriyet ve Cumhuriyeti temsil eden bir kız bulunmuştur. Bkz: "Ankara'da Zafer Bayramı", *Hakimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1932, 6.

⁶⁹ Ali Özüyar, *Gazi'nin Sineması*, 50.

⁷⁰ Mustafa Kemal Paşa, 22 Ocak 1932'de filmi izlemiş ve beraberinde Recep Zühtü, Kılıç Ali, Seryaver Rüşühi, Bükreş Sefiri Hamdullah Suphi beyler ve diğer maiyeti yer almıştır. ("Gazi Hz.", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1932, 1.)

⁷¹ *Hakimiyet-i Milliye*, 30 Ağustos 1932, 8.

⁷² "Bir Millet Uyanıyor", *Vakit*, 8 Aralık 1932, 6.

⁷³ "Bir Millet Uyanıyor Filmi Nasıl Yapılıyor", *Vakit*, 25 Ağustos 1932, 7.

Samanpazarı'ndan hareket etmiştir. Hakimiyet-i Milliye meydanına gelen alay, belediye tarafından hazırlanan büyük bir çelengi Atatürk heykeline koymuş ve burada Demirciler Cemiyeti Başkanı tarafından bir konuşma yapılmıştır. Daha sonra TBMM önünden yürüyen alay, tören sahasında yerini almıştır. Binlerce kişinin katıldığı törende yapılan konuşmaların ardından düzenlenen geçit törenine iki uçak filosu eşlik etmiştir. Akşam 20.00'de ise bir fener alayı düzenlenmiş ve Ankara ışıklandırılmıştır. *Hakimiyet-i Milliye* Gazetesi gece yarısından sonra bile Ankara halkının sokaklarda bayramı kutlamaya devam ettiğini yazmaktadır.⁷⁴ İşte akşam saatlerinde bayram için ışıklandırılan Kulüp Sinemasında özel bir program yapılmış ve *Bir Millet Uyanıyor* filmi gösterilmiştir:

Bugün Bu Gece,
Türk filimcilik sanayiinin ilk muazzam eseri Bir Millet Uyanıyor.
Türk kahramanlığını gösterir fevkalade film,
Zafer Bayramı münasebetiyle.⁷⁵

Filmin tanıtımında filmin Türk filmi olduğu özellikle vurgulanmıştır. Film sadece 30 Ağustos akşamı değil, Zafer bayramı haftası boyunca 27-31 Ağustos tarihleri arasında gösterilmiştir. Dolayısıyla Milli Mücadele dönemini konu alan yerli yapımların çekilmesi bayram kutlamalarında sinemaların milli filmler gösterdiği özel programlar yapmasını sağlamıştır.

1937 yılındaki bayram kutlamaları öncesinde, Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin gelişimini anlatan Türk-Sovyet iş birliğiyle bir film yapılmıştır. Atatürk'ün daveti üzerine Ünlü Rus yönetmen Esther Shub, 1934 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Atatürk, başarılı belgesel çalışmaları bulunan Shub'tan Türkiye'nin modernleşme aşamalarını anlatan bir belgesel çekmesini istenmiştir. Şah Rıza Pehlevi'nin 1934'teki Türkiye ziyareti gibi önemli gelişmeleri görüntüleyen Necati Kemal Çakus da çekilecek belgeselin yapımcılarından biri olarak Shub ile birlikte Anadolu'da çekimler gerçekleştirmiştir. Belgeselin iç mekân çekimleri ve Türkçe seslendirmesi Halil Kamil'in sahibi olduğu HA-KA film stüdyosunda yapılmıştır.⁷⁶ Türkiye'nin son 30 yılını eski görüntülerle birleştirerek anlatan belgesel *Türk İnkılabında Terakki Hamleleri* adıyla, Şubat 1937'de İstanbul'da gösterime girmiştir. Ankara'da ise resmi bayram olarak ilk defa kutlanacak olan 19 Mayıs 1937'de gösterilmiştir.

1936'da resmi bayram kabul edilen 19 Mayıs'ın, 1937 yılında Ankara'daki kutlamaları oldukça görkemli bir şekilde gerçekleşmiştir. Ankara'daki tüm binalar ve ulaşım araçları bayraklar, kırmızı-beyaz kurdeleler ve defne dallarıyla süslenmiştir. Belediye tarafından büyük caddelere spor ve gençlik hakkında veciz yazılar asılmıştır. Atatürk'ün Samsun'da karaya ayak bastığı saat olan 7'de 21 pare top atışı yapılmış; fabrikalar ve trenler düdüklarını, otomobiller kornalarını bir dakika çalmışlardır.⁷⁷ Gündüz, Ankara stadyumunda 20 bin kişi toplanmıştır. Yaklaşık 2 bin öğrencinin aylarca süren hazırlıkları sonucunda saat 15'ten itibaren kız ve erkek öğrencilerin idman hareketleri başlamış, güreş ve atletizm yarışları yapılmıştır. Akşam ise Halk Sinemasında uzun süredir beklenen *Türk İnkılabında Terakki Hamleleri* filmi gösterilmiştir. Filmin basında yer alan tanıtımlarından birinde, diğer milletlerle kıyaslandığında geç kalmakla birlikte, sonunda Türkiye'nin gelişimini anlatan bir film yapmış olmanın gururu vurgulanmaktadır:

Yunanlılar 26 senelik Yunanistan filmini yaptılar
Sovyetler 100 gün filmini yaptılar
İtalyanlar Kara Gömlekliler filmini yaptılar
Almanlar Azmin Zaferi filmini yaptılar
Bulgarlar yetmiş senelik Bulgaristan filmini yaptılar
Biz de yaptık: Türk İnkılabında Terakki Hamleleri.⁷⁸

Halk sineması filmi *Türkçe sözlü ve şimdiye kadar ilk defa çevrilen büyük milli film* tanıtımıyla Ankaralıları sunmuştur.⁷⁹ Aynı zamanda film, sadece bayram günü değil tüm bayram haftası gösterilmeye devam etmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi Atatürk döneminde "sinema ve çocuk" çok tartışılan bir konu olmuş, sinemanın çocukların eğitimi için kullanılması, çocuklara zararlı olabilecek yapımların kısıtlanması gibi konular sık sık

⁷⁴ "En Büyük Gün", *Hakimiyeti Milliye*, 30 Ağustos 1933, 1.

⁷⁵ *Hakimiyeti Milliye*, 30 Ağustos 1933, 8.

⁷⁶ Ali Özuyar, *Hariciye Koridorlarında Sinema-Erken Cumhuriyet Döneminde Sinemanın Politik Gücü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019, 76.

⁷⁷ "Ankara Stadında Yapılan Bayram", *Ulus*, 20 Mayıs 1937, 1.

⁷⁸ *Akşam*, 15 Şubat 1937, 4.

⁷⁹ *Ulus*, 19 Mayıs 1937, 6.

gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda “Çocuk haftası” olarak kutlanan 23-29 Nisan günleri arasında kutlama programlarının önemli bir kısmı çocukları eğiten filmler olmuştur.

1933 yılının çocuk haftasında, Sinema İş Şirketi, Ankara'nın iki sineması olan Kulüp ve Yeni sinemaları sabah 10 ve 10 buçukta birer matine için çocuklara tahsis etmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından bu matinelerde gösterilmek üzere dokuz eğitici film seçilmiş ve bu filmler İpek Film Şirketine ücretsiz temin edilmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti, iki kuruluşa da çocuklara bu fırsatı ücretsiz sundukları için teşekkür etmiştir.⁸⁰ Ankara Maarif Müdürlüğü tüm ilk ve orta okul öğrencilerinin bu filmleri görebilmeleri için bir program hazırlamıştır.

1935 yılının çocuk bayramında ise Kültür Bakanlığı çocukların izleyebileceği filmleri belirlemiş ve yine Kulüp Sineması ile Yeni Sinema, bu filmleri bir seans ücretsiz göstermiştir. Eğitim müdürü Bahri Bey tüm öğrencilerin bu imkândan faydalanabilmesi için bir program oluşturmuştur.⁸¹ Aynı şekilde planlanan 1936 Çocuk Haftası kutlamasında ise Kültür direktörü Rahmi Bey programı hazırlamış ve bu yıl lise öğrencileri de ücretsiz programa dahil edilmiştir.⁸² 1937 ve 1938 yıllarında da Kulüp ve Yeni Sinema'nın kapıları bayram haftalarında öğrencilere ücretsiz olarak açılmıştır.⁸³

Cumhurbaşkanı Atatürk ve diğer devlet yetkililerinin katıldığı, en özenli ve programlı törenlerin yapıldığı başkent Ankara'daki bayram coşkusunun, ülkenin diğer köşelerinde de gösterilmesi istenmiş ve Ankara'daki bayram kutlamaları filme alınmıştır. Maarif Vekaleti'nin girişimiyle yapılan bu filmlerden biri *Türkiye'nin Kalbi Ankara* filmidir. Cumhuriyetin 10. yılında Milli Eğitim Bakanlığı Sovyet Rusya'dan davet edilen sinemacılar Türkiye'nin on yılda yaşadığı gelişmeyi gösteren bir film yapmasını istemiştir.⁸⁴ Sergey Yutkeviç idaresindeki sekiz kişilik sinema heyeti Cumhuriyetin 10. Yıldönümü kutlamalarının yanı sıra, İstanbul ve Anadolu'dan farklı görüntüler almıştır. Görüntüler Rusya'da montajlanmış ve Maarif Vekaleti adına 2 bin metrelik bir film yapılmıştır.⁸⁵ İstanbul'da 23 Nisan 1934'te ilk gösterimi yapılan filmde cumhuriyetin 10. Yıldönümü kutlamalarını izlemek için Ankara'ya gelen Kurtuluş Savaşı gazisi bir köylüye, bir kız öğrenci eşlik etmiş ve Ankara'nın yeni kurumlarını ona göstermiştir. Filmde aynı zamanda yerel oyunlar, kurumların eski halleriyle kıyasları, Ankara ve İstanbul manzaraları, kutlamalara katılmak için gelen Sovyet heyetin karşılanması yer almıştır.⁸⁶ Ancak filmin Ankara görüntülerinde ağırlıklı olarak 10. yıl kutlamaları bulunmaktadır. 1937 yılında ise Ankara Şehir Stadında yapılan ve yirmi bin kişinin katıldığı 19 Mayıs kutlaması da filme alınmış ve dört gün sonra Ankara sinemalarında gösterime girmiştir.⁸⁷

Türkiye'nin dış ilişkileri de bayram kutlamalarında gösterilen filmlerin seçiminde etkili olmuştur. 1934'te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Paktı, 1938 yılına gelindiğinde etkisini kaybetmeye başlamıştır. Paktı canlandırmak isteyen Türkiye birtakım girişimlerde bulunmuş, Balkan Devletlerine üst düzey ziyaretler gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Yugoslavya'ya gitmişlerdir.⁸⁸ Buna karşılık, 1938 yılındaki 19 Mayıs kutlamalarına Yugoslavya Harbiye ve Bahriye Bakanı General Mariç katılmıştır. Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile stadyuma gelen Mariç, yüzlerce öğrencinin çeşitli spor gösterilerini, atletizm yarışı ve uçakların gösteri uçuşlarını Atatürk'ün yanında izlemiştir.⁸⁹ Aynı gün ve 20 Mayıs akşamı Yeni Sinemada bayrama özel ve gündemde olan Türkiye-Yugoslavya ilişkileri doğrultusunda bir film gösterilmiş, Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Belgrad ziyaretlerine dair görüntüler verilmiştir.⁹⁰

⁸⁰ “Bedava sinema”, *Hakimiyeti Milliye*, 14 Nisan 1933, 5.

⁸¹ Memleket ve çocuklarımız iki büyük bayramı coşkunca kutladılar”, *Ulus*, 24 Nisan 1935, 6.

⁸² “Çocuk haftasının kutlama programı hazırlandı”, *Ulus*, 18 Nisan 1936, 1.

⁸³ “23 Nisan Bayramını kutlamaya hazırlık”, *Ulus*, 21 Nisan 1937, 2. Ayrıca bkz. “Çocuk haftasının üçüncü günü de eğlenceli geçti”, *Ulus*, 26 Nisan 1938, 2.

⁸⁴ Özuyar, *Hariciye Koridorlarında Sinema*, 70.

⁸⁵ “Büyük Bayramda Ankara'da Çevrilen Film”, *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1933, 3.

⁸⁶ “Türkiye'nin Kalbi Ankara”, *Hakimiyet-i Milliye*, 23 Mart 1934, 6. Bu film birçok internet adresinden izlenebilmektedir. Bunlardan biri için bkz: <http://webtv.ankara.edu.tr/video/turkiyenin-kalbi-ankara>. Erişim tarihi: 1 Ağustos 2023.

⁸⁷ *Ulus*, 23 Mayıs 1937, 8. Atatürk döneminde Sovyet Rusya ile sinema alanındaki iş birliğine dair bkz. Özuyar, *Hariciye Koridorlarında Sinema*, 21-104.

⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kadri Unat, “İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Güvenlik Endişesi Temelli Türk Dış Politikası Bağlamında Celal Bayar'ın Belgrad ve Sofya Ziyaretleri (9-13 Mayıs 1938)”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 28, Yıl: 2021: 334-352.

⁸⁹ “Yüz bine yakın Ankaralı 19 Mayıs'ı fevkalade tezahürle kutladı”, *Ulus*, 20 Mayıs 1938, 8.

⁹⁰ Gösterilen film *Başvekil Celal Bayar ve Hariciye vekili Dr. Aras'ın Belgrad seyahati mufassal intibaları* adını taşımaktadır. *Ulus*, 20 Mayıs 1938, 8.

Ankara Halkevi'nin Sinema Çalışmaları ve Milli Bayramlar

1930'ların başına gelindiğinde Atatürk döneminde gerçekleştirilen devrimlerin halka ulaşamadığı anlaşılmıştır. Atatürk zaman zaman yaptığı seyahatlerde halkı yoklamış, devrimlerle ilgili sorduğu sorulara aldığı cevaplar halkla olan kopukluğu göstermiştir.⁹¹ Bundan dolayı rejimin ve devrimlerin yerleşmesini sağlayacak, halk ve aydın arasındaki kopukluğu giderecek bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulmuş ve 19 Şubat 1932'de Halkevleri açılmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası'na bağlı olan Halkevleri, partiye kayıtlı olmayan halka da açık olmuş hatta daha çok bu kitleleri eğitmeyi hedeflemiştir. "Halk terbiyesi" ve millet birliğini sağlamak için okullar yetersiz görüldüğünden, Halkevlerinin bu açığı kapatacağı düşünülmüştür.⁹² Halkevleri halkı cumhuriyetin yeni değerleri çerçevesinde eğitmek, yapılan atılımları göstermek, sağlık, tarım gibi konularda bilinçlendirmek için sinemayı da yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Bu amaçla, Halkevlerinin sinema imkanlarına sahip olabilmesi için birtakım düzenlemeler yapılmış ve sinema makinelerinden alınan gümrük vergisi kaldırılmıştır.⁹³

Halkevlerinin önem verdiği bir başka konu Milli Bayramlardır. Milli Bayramların halk terbiyesi üzerinde büyük bir etkisi olduğu düşünülmüş; halkın bayram kutlamalarında sınıf farkı gözetmeksizin yer almasının hissi birliği perçinleyeceği, memur-halk arasındaki kopukluğu gidereceğine inanılmıştır.⁹⁴ Milli Bayramların kutlanmasıyla ilgili Dil, Tarih, Edebiyat komitesi faaliyet göstermiştir. Komite, halkın bayramlara katılması için çalışmış ve bayramlarda Türk devriminin büyüklüğünün ve Atatürk'ün dehasının vurgulanmasını sağlamış; bu doğrultuda gençlerin konuşma yapmalarını teşvik etmiştir.⁹⁵

Başkent Halkevi olması nedeniyle birincil konuma sahip olan Ankara Halkevi,⁹⁶ 14 il merkeziyle birlikte 19 Şubat 1932 tarihinde açılmıştır. Açılışa TBMM başkanı Kazım Paşa, milletvekilleri ve binden fazla kişi katılmıştır. Faaliyete başlayan Ankara Halkevi; Dil, Edebiyat ve Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil İşleri, Spor, İçtimai Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Müzeler ve Sergi İşleri ve Köycüler şubelerinden oluşmuştur.

Halkevi Açık hava Sinemasında toplanan Ankaralıları. (Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 475.651 Yurddaşı Çatısı Altında Topladı, 51.)

Ankara Halkevinin açılmasıyla birlikte Halkevi sineması da açılmıştır. Ücretsiz film gösterimlerinin yapıldığı sinemaya büyük bir ilgi olmuştur. Özellikle Ankara Halkevi'nin önünde kurulan açık hava sinemasına halkın katılımı yıldan yıla artmıştır. Ankara Halkevinin 1935-1936 faaliyet raporunda açık hava sinemasının Ankara Halkevi için en kuvvetli propaganda vasıtası olduğu belirtilmiştir.⁹⁷ Açık hava sinemasında ülkedeki önemli

⁹¹ Anıl Çeçen, *Halkevleri*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990, 87

⁹² "Dün Halkevi Açıldı", *Hakimiyet-i Milliye*, 20 Şubat 1932, 1.

⁹³ "Dün kamutayda boğazların durumu görüşüldü", *Ulus*, 12 ilkteşrin 1935, 5.

⁹⁴ Nusret Kemal, "Milli Bayram ve Halk Terbiyesi", *Ülkü*, Sayı:9, Cilt:2, Birinciteşrin 1933, 249.

⁹⁵ *Ankara Halkevi 475.651 Yurddaşı Çatısı Altında Topladı 1937-1938*, Ankara: Ulus Basımevi, 1938, 15.

⁹⁶ Çeçen, *Halkevleri*, 136.

⁹⁷ *Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 300000 Yurddaşı Çatısı Altında Topladı*, Ankara: Ulus Basımevi, 1936, 15.

gelişmelere yönelik aktüel filmler ve eğitici filmler gösterilmiştir. Bunlardan biri 1935 yazında İran Şahı Rıza Pehlevi'nin ziyareti sırasında Cumhuriyet Halk Partisi sinema memurları tarafından çekilen filmidir.⁹⁸ *Ülkü* dergisine göre Ankara halkı büyük bir merakla filmi izlemiş ve her akşam 2-3 bin kişi toplanmıştır.⁹⁹ Halkevi rejisörlerinden Münir Hayri, 1935 yazında Ankara Halkevinin açık havada yaptığı bu programlarda 156 bin kişinin toplandığını yazmaktadır. Halkın programlardan memnun olduğunu ve bundan dolayı saatlerce ayakta durarak filmleri takip ettiğini belirtmektedir.¹⁰⁰ Halka gösterilen filmler CHP'den, Sağlık Vekaletinden ve Ziraat Enstitüsü'nden alınmıştır. Film aralarında sağlık gibi toplumsal konularda konferanslar verilmiş, seçme plaklar çalınmış ve radyo merkezi Halkevinin hoparlörüne bağlanarak halka dinletirilmiştir.¹⁰¹

Ankara'da bulunan sinemalara çoğunlukla Ankara dışından gelen memurlar gitmiş, Ankara'nın yerlileri sinemaya ilgi göstermemiştir.¹⁰² Bundan dolayı Ankara Halkevi sinemaya gelmeyen halka ulaşmak için seyyar sinemayı şehrin farklı yerlerine taşımıştır. Kahvehaneler, toplantı yerleri gibi yerlerin yanı sıra belediye hanına da sinema götürülmüş, temizlik işçilerine faydalı filmler gösterilmiştir.¹⁰³ Ankara Halkevi'nin Köycülük şubesi ise sinemayı Ankara köylerine götürmüştür. 1937 yılının ilk iki ayında 417 kilometrelik bir gezi yaparak Ankara'nın 12 köyüne giden Köycülük şubesi, kitap ve okul malzemesi dağıtırken diğer taraftan eğitici filmler göstermiştir.¹⁰⁴

Halkevinin ücretsiz sinema olanağı özellikle milli bayramlarda ön plana çıkmıştır. Halkevinin hazırladığı milli bayram programları içerisinde çoğunlukla sinema da yer almıştır. Örneğin; 30 Ağustos 1932'de yapılan kutlama törenindeki konuşmaların, şiirlerin ardından seyircilere bir önceki sene Dumlupınar'da meçhul askerin mezarında yapılan törenin görüntüleri verilmiştir.¹⁰⁵

Halkevi'nin milli bayramlarda yaptığı film gösterimleri, Ankara sinemalarındaki programlardan daha fazla kişiye ulaşması açısından önemlidir. Hem ücretsiz olması hem Açık hava sinemasına halkın koltuk sayısı sınırlaması olmadan katılabilmesi seyirci sayısını artırmıştır. Özellikle yaz günlerinde, 30 Ağustos kutlamalarında Halkevi'nin önündeki açık hava sinemasında büyük bir kalabalık toplanmıştır. Bu bayramlardan biri 1935 yılının 30 Ağustos günüdür. Toplanan kalabalığa önce hoparlörlerle konferans verilmiş ardından film gösterimine geçilmiştir. Halkevi tarafından bayram için seçilen film Ordu Film Merkezinin yaptığı *Utku* olmuştur.¹⁰⁶

1935 yılının 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı haftası boyunca Halkevi önünde bayram programı yapılmıştır. 26 Ekim 1935'te Halkevi meydanına bir halk kürsüsü ve radyo konmuş, üç gün boyunca birçok kişi burada konuşma yapmış ve hoparlörlerden verilen konferansları dinlemiştir. Akşamları ise Halkevinin çay salonunda milli oyunlar ve dansların olduğu bir program yapılmış, "Yanık Efe" isimli piyes gösterilmiştir. Bu etkinliklerin yanı sıra açık hava sinemasında milli filmler gösterilmiştir.¹⁰⁷ 1936 ve 1937 yıllarında da Cumhuriyet Bayramı kutlaması programlarında açık hava sinemasında film gösterimi yer almıştır.¹⁰⁸ 23-29 Nisan arası çocuk haftalarında da Halkevi tarafından özel bir program yapılmış ve Halkevinde çocuk balosu düzenlenmiştir. Çocukların konuşmalarının, danslarının ardından çocukları çok eğlendiren ve bu nedenle birkaç kez tekrar eden çocuk filmleri gösterilmiştir.¹⁰⁹

Ankara Halkevi sinema gösteriminin yanı sıra, Ankara ve diğer Halkevlerinde göstermek için film yapım işine de girmiştir. Daha önce Kulüp sinemasının müdürlüğünü yapan Kenan Erginsoy, Cumhuriyet Halk Partisi adına önemli olayları filme alan Necati Çakus ve Münir Hayri Egeli Halkevi'nin sinema ekibi içerisinde yer almışlardır.¹¹⁰ Halkevinin operatörleri tarafından ülkenin doğal güzellikleri, fabrika, baraj gibi yerlerin açılması, sergiler, fuarlar,

⁹⁸ "Ankara halkevi halk için hazırladığı açık hava sineması bu akşamdan başlayarak 4 gün sürecek olan İran şahının memleketimizi ziyareti büyük filmi gösterilecektir. Filmin gösterilmesine saat 8:30 ta başlanacak ve bir saat sürecektir. Haftada halk için 2 veya 3 defa bu gibi filmleri halka parasız gösterecek ve sinema gösterecek günleri de gazete ile 1-2 gün önce bildirecektir. Herkes çok güzel çevrilmiş olan bu filmi görmelidir." "Halkevi meydanında parasız sinema", *Ulus*, 28 Temmuz 1935, 4.

⁹⁹ "Ankara, Bolu, Balıkesir, Diyarbakir, Isparta Halkevleri Nasıl Çalışıyorlar", *Ülkü*, Sayı 30, 1935, 478.

¹⁰⁰ Münir Hayri, "Sinema ve Eğitim", *Ülkü*, sayı 36, 1936, 430.

¹⁰¹ *Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 384793 Yurddaşı Çatsı Altında Topladı*, Ankara: Ulus Basımevi, 1937, 48.

¹⁰² Nureddin İbrahim, Ankara'da Sinema Hayatı", 15.

¹⁰³ "Halkevinde Konferanslar", *Ulus*, 21 Nisan 1938, 2.

¹⁰⁴ "Ankara Halkevinin dört günlük bayramda çalışmaları", *Ulus*, 1 Mart 1937, 2.

¹⁰⁵ *Hakimiyet-i Milliye*, 31 Ağustos 1932, 6.

¹⁰⁶ "Büyük bayramımızı nasıl kutlayacağız", *Ulus*, 30 Ağustos 1935, 1

¹⁰⁷ Cumhuriyet Bayramı'nı nasıl kutlayacağız", *Ulus*, 26 İlkteşrin 1935, 2. Hangi filmlerin gösterildiği bilgisine ulaşamamıştır.

¹⁰⁸ "Cumhuriyet Bayramı nasıl kutlanacak", *Ulus*, 27 Birinciteşrin 1936, 5. "Cumhuriyetin 14 yıldönümünü Ankara'da kutlama programı", *Ulus*, 28 Birinciteşrin 1937, 1.

¹⁰⁹ "Halkevinde çocuk balosu çok güzel doldu", *Ulus*, 24 Nisan 1936, 2.

¹¹⁰ Özgür Adadağ, Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXVII/1, 2022, 8.

yabancı devlet adamlarının Türkiye ziyaretleri, Atatürk ve İnönü'nün gezileri, CHP kurultayları gibi olaylar filme alınmıştır.¹¹¹ Bunların yanı sıra Halkevi filmlerinin önemli bir kısmı Ankara'daki milli bayram kutlamalarını konu almıştır.¹¹² Bu filmler bayramdan sonraki günlerde Ankara ve diğer şehirlerdeki Halkevlerinde gösterilmiştir. Aynı zamanda Ankara sinemalarında da programa dahil edilmiş, esas filmden sonra halka sunulmuştur.¹¹³ Bunlardan biri Cumhuriyetin 12. yıldönümünde 29 Ekim 1935'te filme alınan bayram kutlamasıdır. Bu film sonraki günlerde Ankara sinemalarında ve Halkevinin açık hava sinemasında sunulmuştur.¹¹⁴

Atatürk döneminde sinemanın halkı etkileme gücü anlaşılmalı olmasına ve sinemanın yaygınlaştırılması doğrultusunda adımlar atılmasına rağmen istenen gelişme sağlanamamıştır. Halkı sinemayı da kullanarak eğitmesi istenen Halkevlerine sağlanan vergi muafiyetleri, ücretsiz temin edilen filmler de arzu edilen başarıyı getirmemiştir. 1937 yılına gelindiğinde Türkiye'deki Halkevlerinin sayısı 167'ye ulaşmış olmasına rağmen, bunlardan sadece 13'ünde sinema makinesi bulunması sinemanın etkisinin sınırlı kaldığının bir göstergesidir.¹¹⁵ Dolayısıyla Anadolu'nun değişik yerlerindeki halkın milli birlik duygusunu pekiştirmek, milli heyecan aşlamak için filme alınan Ankara'daki bayram kutlamaları çok az yerde gösterilebilmiştir.

Aynı şekilde Milli bayramların kutlama programlarına sinemanın da dahil edilmesi çabaları başkent Ankara'da dahi beklenen sonucu vermemiş, sinemadan istenilen düzeyde faydalanmak mümkün olmamıştır. Milli bayramların en coşkulu ve programlı kutlandığı 1930'larda, Ankara'daki sinemaların ve Halkevinin özel film gösterimi yapmadığı birçok bayram bulunmaktadır. Örneğin 19 Mayıs 1936 akşamı Halkevinde yapılan törende bir konferansın ardından tiyatro oyunları sergilenmiştir. Aynı akşam Yeni Sinemada *Akşam Güneşi* ve Kulüp Sinemasında *Gizli Yuva* adlı aşk ve komedi filmleri gösterilmiştir.¹¹⁶ Yine 29 Ekim 1937'de ve 30 Ağustos 1938'de Halkevi ve Ankara sinemalarında bayram için özel bir film sunulmamıştır.¹¹⁷ 1938 yılındaki 23 Nisan'da sinemanın bayram kutlamasında yer almamasının eksikliği *Ulus* gazetesine şu satırlarla yansımıştır:

"Milli hakimiyet bayramı günü başlayan çocuk haftasının ihdas edilmiş olması sosyal kazançlarımızdan biridir. Halkevlerindeki toplantılar, radyolardaki neşriyat çocuklarımızın hislerine ve zekalarına hitap ederek beklenen faydayı gittikçe daha geniş ölçüde verecektir. Böyle sayılı günlerimizde sinemadan iyice istifade edemediğimizden dolayı teessür duymakta haklı görülmeliyiz. İstiklal mücadelesini gözlerimizde de yaşatacak filimleri bekliyoruz."¹¹⁸

Dolayısıyla milli bayram günlerinde Milli Mücadele dönemini anlatacak bir film gösterilemiyor olması ve bu konuda film üretiminin olmaması 1938 yılında da devam eden bir sorun olmuştur.

Sonuç

Milli Mücadele yıllarının dönüm noktaları olan tarihler, Atatürk döneminde TBMM tarafından milli bayram kabul edilmiş ve ilk kutlamalar başlamıştır. Bu kutlamalar, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni değerlerinin ve millet bilincinin yerleşmesi ve güçlendirilmesi için fırsat olarak görülmüştür. Özellikle 1930'larda başkent Ankara'da büyük kutlamalar yapılmış ve bu kutlamalar farklı sınıfları bir araya getirmiştir.

Başta Atatürk olmak üzere, devlet yetkilileri sinemanın gücünün bilincinde olmuş ve Türkiye'de sinemanın gelişmesi ve yaygınlaşması için çaba göstermişlerdir. Özellikle sinemanın eğitici ve etkileyici yönünden faydalanmak istenmiştir. Başkent Ankara'da milli bayramlar büyük törenlerle kutlanırken, bu kutlamalara zamanla sinema da dahil olmuştur. Ancak sinemanın bayram programlarında yer alması imkanlar doğrultusunda gelişme göstermiştir. 1920'lerin sonunda Ankara'da iki sinema olmasına rağmen, milli konulu film üretimi olmadığından bu tarzda filmler gösterilememiştir. Ancak yine de "bayram şerefine" ibaresiyle özel programlar

¹¹¹ Adadağ, "Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları", 6. Ayrıca bkz: "Yarın 32 halkevi daha açılıyor", *Ulus*, 22 Şubat 1936, 1.

¹¹² Özde Çeliktemel-Thomen, Halkevleri'nde Eğitici Sinema Repertuarı: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Sinema, Eğitim, Propaganda (1923-1945), *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:2, Yıl: 2015, 62.

¹¹³ 19 Mayıs 1937'de Ankara Şehir Stadyumunda yapılan kutlamalar hemen ertesi gün Ankara sinemalarındaki programlara ilave olarak *19 Mayıs münasebetiyle sureti mahsusada çevrilen Gençlik ve Spor filmi* adıyla gösterilmiştir. *Ulus*, 20 Mayıs 1937, 6.

¹¹⁴ "Halkevinde müzik ve sinema", *Ulus*, 3 İllkanun 1935, 3. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına dair TRT 2 televizyonu tarafından hazırlanan "Tarihin Ruhunu" programı için bkz.

<https://www.youtube.com/watch?v=q6BrezsXm0&list=PL0gMcF5aNGrOfhR110cJ5izAv7VUBdUuj&index=20>. Erişim tarihi 15 Ağustos 2023.

¹¹⁵ Özgür Adadağ, Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXVII/1, 2022, 6.

¹¹⁶ *Ulus*, 19 Mayıs 1936, 8.

¹¹⁷ *Ulus*, 29 Ekim 1937, s. 15; *Ulus*, 30 Ağustos 1938, 12.

¹¹⁸ N. Baydar, "1Gün İçin: Haftanın ilk günü", *Ulus*, 24 Nisan 1938, 5.

yapılmış, halkın beğenisi doğrultusunda yabancı filmler gösterilmiştir. Böylece doğrudan milli hisleri besleyecek filmler olmamasına rağmen, sinema bayram kutlamalarının bir parçası haline gelmeye başlamıştır.

1930'larda çekilen *Bir Millet Uyanıyor*, *Türkiye'nin Kalbi Ankara*, *Türk İnkılabında Terakki Hamleleri* gibi filmlerle birlikte, bayram akşamlarında Ankara sinemalarında gösterilecek bayramın ruhunu yansıtan filmler doğmuştur. Özellikle 1932'den sonra Ankara Halkevinin sinema ekibi tarafından çekilen aktüel ve milli bayram kutlamalarına dair filmler sinemalardaki bayram programlarını zenginleştirmiştir. Yine Ankara'da iki sinema olmasından dolayı geniş kitlelerin bu programlardan faydalanamaması durumu, Halkevi Açık hava sinemasıyla değişmiştir. Halkevi önündeki meydana kurulan Açık hava sineması özellikle milli bayramlarda büyük kalabalıkları bir araya getirmiştir. Dolayısıyla milli duyguları yükseltecek olan filmlerin daha çok sayıda Ankaralıya ulaşması sağlanmıştır.

Görüldüğü üzere Atatürk döneminde iki önem verilen konu, milli bayram kutlamaları ve sinema, iç içe geçmişler, birbirlerini beslemişlerdir. Milli bayramlar filme alınırken, bu filmler bayram haftalarında gösterilmiştir. Atatürk döneminde bayramlarda milli filmler gösterilmesi kutlamanın bir kolunu oluşturmuştur. Ancak teknik yetersizlikler, aktüel filmler dışında yapılan kurmaca filmlerin sayılı kalması istenen verimin alınamamasına neden olmuştur. Aynı zamanda Ankara'nın başkent olmasına rağmen sinema salonu sayısının İstanbul'un çok gerisinde kalması nedeniyle de seyirci sayısı kısıtlı kalmıştır. Ancak tüm bu imkansızlıklara rağmen Atatürk döneminde sinema, milli hislere hitap edecek bir araç olarak görülmüş ve bayram programlarına dahil olmuştur.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Resmi Yayınlar

C.H.P Dördüncü Büyük Kurultayı Görüşmeleri Tutulgası, Ankara: Ulus Basımevi, 1935.

TBMM Zabıt Ceridesi.

Telif Eserler

Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 300000 Yurddaşı Çatısı Altında Topladı, Ankara: Ulus Basımevi, 1936.

Ankara Halkevi Bir Yıl İçinde 384793 Yurddaşı Çatısı Altında Topladı, Ankara: Ulus Basımevi, 1937.

Ankara Halkevi 475.651 Yurddaşı Çatısı Altında Topladı 1937-1938, Ankara: Ulus Basımevi, 1938.

Adadağ, Özgür, "Halkevlerinde Sinema Faaliyetini Yaygınlaştırma Çabaları ve Sınırlılıklar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXVII/1, 2022: 1-25.

Akbulut, Dursun Ali, "Samsun'un "Gazi Günü" Ya da 19 Mayıs", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: IX, Sayı: 33, 1995: 1-8.

Beyoğlu, Süleyman, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması (1895-1939)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.

Biryıldız, Esra, "Atatürk ve Sinema", *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı: 7, Temmuz 1994: 251-256.

Çeçen, Anıl, *Halkevleri*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1990.

Çolak, Filiz, II. Meşrutiyet Dönemi'nde Meclis-i Mebusan'da Milli Bayram Tartışmaları, *Osmanlı İstanbul'u V- V. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri*, Editörler: Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürcan, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 2018: 785-809.

Çeliktemel-Thomen, Özde, "Halkevleri'nde Eğitici Sinema Repertuarı: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Sinema, Eğitim, Propaganda (1923-1945)", *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:2, Yıl: 2015: 49-75.

_____, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sinema ve Propaganda", *Kurgu Online International Journal of Communication Studies*, vol.2, June 2010: 1-17.

Filmer, Cemil, *Hatıralar*. İstanbul: Emek Matbaacılık, 1994.

Hamit Zübeyr, "Halk Terbiyesi Vasıtaları", *Ülkü*, Cilt:1, sayı 2, 1933: 152-159.

Gökmen, Mustafa. *Başlangıçtan 1950'ye Kadar Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları*. İstanbul: Denetim Ajans, 1989.

Güvemli, Zahir, *Sinema Tarihi*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1960.

İlyas, Ahmet, "Yerel Basına Göre 1935-1950 Yılları Arasında Urfa'da Mahalli ve Milli Bayram Kutlamaları", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 8, Cilt: 8, Sayı: 16, Güz 2018: 201-215.

Karagözoğlu, İnal. *Ankara'da Sinemalar Vardı*. İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2004.

Lüleci Yalçın, "Merkez Ordu Sinema Dairesi Nedir? Devlet Bu Daireyi Neden Kurmuş ve Sonrasında Neden Kapanmıştır?", *40 Soruda Türk Sineması*, Hazırlayan: Mesut Bostan, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2018: 30-33.

Münir Hayri, "Sinema ve Eğitim", *Ülkü*, sayı 36, 1936: 428-430.

Nureddin İbrahim, Ankara'da Sinema Hayatı, *Sinema Yıldızı*, Birinci Sene, Numara 4, 13 Temmuz 1934: 15.

Nusret Kemal, "Milli Bayram ve Halk Terbiyesi", *Ülkü*, Sayı:9, Cilt:2, Birinciteşrin 1933: 245-252.

Özçelik, Mücahit, "23 Nisan Çocuk Bayramı'nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları," *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:5, Sayı: 9, Yıl: 2011: 265-284.

Özön, Nijat, *Türk Sineması Tarihi 1896-1960*, İstanbul: Doruk Yayınları, 2013.

Öztürk, Serdar, *Erken Cumhuriyet Döneminde Sinema Seyir Siyaset*, İstanbul: Elips Yayınları, 2005.

_____, Serdar, "Sinemanın Çocuklar üzerindeki Etkileri: Dr. Fuat Umay Bey'in Yasa Teklifleri Çerçevesindeki Tartışmalar (1926-1941)", *Kültür ve İletişim*, 7 (1), 2004: 49-70.

Öztürk, Yücel, "30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı Kutlamaları: Amaç, Süreç ve Kazanımlar", *History Studies*, Volume 10, Issue 9, December 2018: 231-244.

Özuyar, Ali, *Hariciye Koridorlarında Sinema-Erken Cumhuriyet Döneminde Sinemanın Politik Gücü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.

_____. *Gazi'nin Sineması*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Polat, Bengül Salman. *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara: 2007.

Sarıkaya, Makbule, "Cumhuriyet Türkiye'si'nin İlk Çocuk Haftası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 75, Yıl: 2009:465-494.

Sayılır, Burhan, "30 Ağustos Zafer Bayramı Kanunu, İlk Zafer Kutlaması ve Büyük Taarruz ile İlgili Bazı Bilgiler", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Yıl: 12, Sayı: 16, Bahar 2014: 89-114.

Şener, Erman, *Kurtuluş Savaşı ve Sinemamız*, İstanbul: Dizi Yayınları, 1970.

Tanfer, Vehbi, "Atatürk'ün Türk Milleti'ne Armağan Ettiği Bayramlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 39, Kasım 1997, 1039-1052.

Teksoy, Rekin, *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi*, İstanbul: Oğlak Yayıncılık, 2005.

Tonga, Necati, "Cumhuriyet Ankarası'nın Devraldığı Edebi Miras: Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Ankara'daki Edebiyat Hayatı ve Edebiyat Mahfilleri", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 204, 2 (2):184-202.

Unat, Kadri, "Türk Devrimi'nin Görsel Sunumu: Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Dönümü Afişleri", *13. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Tarih Araştırmaları*. Ed. Nevim Tüzün, Ankara: İKSAD Yayınevi, 2021, 207-256.

Unat, Kadri, "İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Güvenlik Endişesi Temelli Türk Dış Politikası Bağlamında Celal Bayar'ın Belgrad ve Sofya Ziyaretleri (9-13 Mayıs 1938)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 28, Yıl: 2021: 334-352.

Uzun, Hakan, "Türk Yurdu'nda 1913 Yılı İstiklal-i Osmani Günü Kutlamaları", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı:1 (Mart 2009):128-141.

_____, "Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, Kış 2010: 109-125.

İnternet Kaynakları

- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc015/kanuntbmmc015/kanuntbmmc01502739.pdf
(Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023.)
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc003/kanuntbmmc003/kanuntbmmc00300628.pdf
(Erişim Tarihi: 2 Ağustos 2023.)
- https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc017/kanuntbmmc017/kanuntbmmc01703122.pdf
(Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2023)
- <https://www.youtube.com/watch?v=q6BrezsXm0&list=PL0gMcF5aNgrOfhR110cJ5zAv7VUBdUuj&index=20> (Erişim tarihi 15 Ağustos 2023.)
- <http://webtv.ankara.edu.tr/video/turkiyenin-kalbi-ankara> (Erişim tarihi: 1 Ağustos 2023)
- https://yavuziscen.blogspot.com/2021/05/blog-post_73.html, (Erişim Tarihi 7 Ağustos 2023.)

Sürekli Yayınlar

- Akşam*
- Cumhuriyet*
- Hakimiyeti Milliye*
- Kurun*
- Sinema Alemi*
- Sinema Yıldızı*
- Son Posta*
- Ulus*
- Ülkü*
- Vakit*